

## ГОРОШКО-ПОГОРЕЦЬКА ЛЕСЯ

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України, ведуча на радіо «Львівська хвиля» (Львів, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8741-2467>

## HOROSHKO-POHORETSKA LESYA

PhD in History, Higher Research Fellow at the Department of Ethnology of Modernity at the Institute of Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, presenter at the *Lvivska Hvylya* radio station (Lviv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8741-2467>

### Бібліографічний опис:

Горошко-Погорецька, Л. (2023) Повідомлення «Вода в обрядовості українців: фрагменти звичаєво-обрядової культури». *Народна творчість та етнологія*, 4 (400), 95–97.

Horoshko-Pohoretska, L. (2023) Report *Water in the Ceremonies of Ukrainians: Fragments of the Customary Ritual Culture*. *Folk Art and Ethnology*, 4 (400), 95–97.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2023. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

## ПОВІДОМЛЕННЯ «ВОДА В ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ: ФРАГМЕНТИ ЗВИЧАЄВО-ОБРЯДОВОЇ КУЛЬТУРИ»

26 червня 2023 року на засіданні Бюро Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України було представлено до обговорення доповідь «Вода в обрядовості українців: фрагменти звичаєво-обрядової культури» молодій дослідниці, кандидатки історичних наук, старшої наукової співробітниці відділу етнології сучасності Інституту народознавства НАН України, ведучої на радіо «Львівська хвиля», авторки праць «Символіка води в обрядовій традиції жителів Черкащини», «Вода в ритуалі: карпатська традиція» Лесі Горошко-Погорецької. Порушені в доповіді питання розкрили широку палітру застосування приписуваних народною уявою воді магичних функцій, її раціональне використання в санітарно-гігієнічних практиках та народному лікуванні українців. Пропонуємо увазі читача стислий виклад доповіді Л. Горошко-Погорецької.

Вода – речовина без смаку, запаху та кольору, про яку людина згадує тоді, коли її бракує або стає забагато. Аби убезпечити себе від нестачі води, українці витворили низку звичаїв з пошанування джерел (освячення, очищення, заборони щодо забруднення тощо), а також



Іл. 1. Павлович Ю. Хресний хід на поля.  
За: <http://ethnography.org.ua/content/yu-pavlovych-hresnyy-hid-na-polya>



Іл. 2. Перша купіль немовляти.  
За: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=6401058269944785&set=a.1241252835925380>

різноманітні метеорологічні дії, що мали на меті попередити посуху й забезпечити достатню кількість опадів у час вегетації рослин. Одним з таких звичаїв є хресний хід на поле, якого дотримувались у весняно-літній період і під час якого громада села на чолі зі священником обходила ниви, а панотець скроплював святою водою посіви. Так чинили, аби вберегти поле від шкідників, громовиці та надмірних опадів чи, навпаки, посухи. Обрядодія могла бути превентивним обрядом викликання дощу, її дотримувалися лише в часі тривалого бездощів'я (іл. 1).

Завдяки своєрідним обрядовим чинностям наші пращури намагалися приборкати воду, якщо вона перетворювалася на норавливу стихію. Скажімо, закарпатські гуцули, яким ріка *«дуже біла у берег і уривала землю»*, вранці на Благовіщення закопували трохи *«живого срібла»* (ртуті) у те місце, куди хотіли скерувати потік води. А ось покутяни туди, *«де вода беріг лупає»*, воліли вилити *«мертву»* воду.

*«Мертвою»* зазвичай вважають воду, якою обмили небіжчика. І досі її традиційно мають за винятково небезпечну. Однак, незалежно від того, чи люди надають обрядового значення обмиванню померлого, цього звичаю, як і традиції першої купелі немовляти, дотримуються всі. Ба більше, ці обрядові реалії належать до так званих культурних універсалій, оскільки в такий спосіб здійснюється не лише цілком очевидне очищення ключових об'єктів ритуалу, але і їхній обрядовий перехід з одного стану в інший (з потойбіччя у світ живих і навпаки) (іл. 2).

У весільному обряді одним зі звичаїв, який, очевидно, глибинно пов'язаний з ідеєю *«переходу»* молодих до нового – подружнього – стану, є традиційне *«переливання»* їм водою дороги (перед шлюбом та після нього, перед переїздом молодої в дім чоловіка). У другій половині XIX ст. такий звичай, якому в народі надавали традиційного пояснення (щоб молоді були здорові, як вода, щасливі, жили у злагоді, мали дітей, щоб їм завжди було весело й мило тощо), побутував на Покутті, Буковині, Поліссі, Поділлі, Середній Наддніпрянщині, у південних районах України, в українських селах Молдови. Нотовано його подекуди і в Карпатах, однак, за словами респондентів, так чинили лише зі зловорожою метою. Схожі *«негативні»* пояснення щодо доцільності дотримання звичаю іноді вдається почути і в інших куточках України.

За допомогою низки гідромантичних дій українки здавна намагалися *«зазирнути»* у своє майбутнє. Однією з таких дій є звичай ворожити, слідкуючи за плином купальських віночків. Сьогодні його часто реконструюють під час календарних громадських святкувань. Однак у 2022 році внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну звичай дотримали у своєрідний спосіб. На Івана Купала в Києві Дніпром пустили вінки, до яких прикріпили вміщені в пляшечки листи для мешканців окупованих територій. Їх назвали *«листами любові»* і в такий спосіб спробували передати звісточки на ті землі, з якими відсутній інший спосіб комунікації. Відтак ми стали свідками трансформації традиційного звичаю, який поєднався з іще одним архаїчним звичаєм надсилати послання у пляшці в разі корабельної трощі.

Наразі розглянуто лише кілька звичаєво-обрядових реалій із застосуванням води, однак навіть вони є яскравим свідченням тривкості української народної традиції та її гнучкості до обрядових переосмислень.

Надійшло / Received 29.06.2023

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 14.12.2023